

Теорія та історія держави і права

УДК 340.113:124.5

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20653947>

Аксіологічні виміри функціонування правничої термінології

Лазарєв Віктор Вікторович,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри теорії та історії держави та права

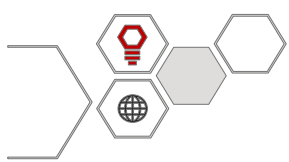
Харківського національного університету внутрішніх справ

<https://orcid.org/0000-0001-9468-0497>

Прийнято: 21.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

Анотація. Мета статті полягає у комплексному аналізі аксіологічних вимірів функціонування правничої термінології та виявленні її ролі у формуванні ціннісного змісту сучасної правової системи. Дослідження спрямоване на з'ясування того, як терміни права відображають і транслиують правові та загальнолюдські цінності, забезпечують концептуальну впорядкованість правової реальності та впливають на рівень правової визначеності. **Методологічну основу** становить комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема аксіологічний, структурно-семантичний, порівняльно-правовий, герменевтичний та системний підходи, що дозволило дослідити як змістовні характеристики термінів, так і їхню ціннісну природу в контексті соціальної та правової динаміки.

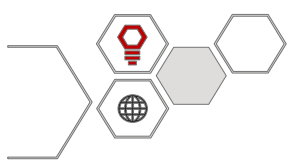
Результати дослідження демонструють, що правнича термінологія є не просто мовним інструментом номінації правових понять, а ціннісно

навантаженим елементом правового змісту. Вона відображає усталені в суспільстві правові традиції, уособлює базові цінності - такі як свобода, рівність, справедливість, порядок - та забезпечує стабільність правового регулювання завдяки своїй семантичній визначеності. Водночас встановлено, що термінологія є динамічним феноменом, який змінюється під впливом глобалізаційних процесів, розвитку юридичної лінгвістики, інтернаціоналізації права та трансформації соціальних орієнтирів. Ця динаміка формує нові рівні смислового наповнення термінів і одночасно створює виклики, пов'язані з ризиками правової невизначеності у разі втрати термінологічної точності.

У **висновках** обґрунтовано, що правнича термінологія відіграє системоутворюючу роль в аксіології права, оскільки поєднує в собі нормативну функцію та функцію відображення цінностей. Її аксіологічне осмислення дає змогу глибше зрозуміти механізми функціонування правової системи, сприяє підвищенню якості законодавчої техніки та ефективності правозастосування. Зроблено висновок, що стабільність і чіткість термінів мають бути узгоджені з потребами правового розвитку, а забезпечення балансу між традицією і динамікою є ключовою умовою підтримання змістової цілісності та прогностичної спроможності правової системи.

Ключові слова: правнича термінологія, аксіологія права, цінність, мова права, верховенство права, формальна визначеність, інтерпретація, правова культура, правозастосування.

Axiological dimensions of the functioning of legal terminology

Viktor Lazariev,

Candidate of Law, Associate Professor,

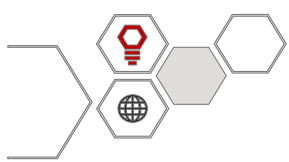
Kharkiv National University of Internal Affairs,

Department of Theory and History of State and Law

<https://orcid.org/0000-0001-9468-0497>

Abstract. The aim of this article is to conduct a comprehensive analysis of the axiological dimensions of legal terminology and to identify its role in shaping the values underpinning the modern legal system. The study aims to clarify how legal terms reflect and convey legal and universal human values, ensure the conceptual orderliness of legal reality, and influence the level of legal certainty. The methodological basis consists of a set of general scientific and specialised methods, in particular axiological, structural-semantic, comparative-legal, hermeneutic and systemic approaches, which made it possible to investigate both the semantic characteristics of terms and their value-laden nature in the context of social and legal dynamics.

The results of the study demonstrate that legal terminology is not merely a linguistic tool for naming legal concepts, but a value-laden element of legal content. It reflects legal traditions established in society, embodies fundamental values – such as freedom, equality, justice and order – and ensures the stability of legal regulation thanks to its semantic certainty. At the same time, it has been established that terminology is a dynamic phenomenon that changes under the influence of globalisation processes, the development of legal linguistics, the internationalisation of law and the transformation of social norms. This dynamic shapes new levels of semantic content for terms and simultaneously creates

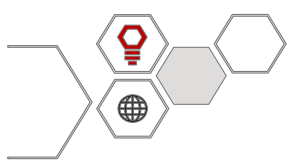
challenges associated with the risks of legal uncertainty in the event of a loss of terminological precision.

The conclusions demonstrate that legal terminology plays a system-forming role in the axiology of law, as it combines a normative function with a function of reflecting values. Its axiological interpretation enables a deeper understanding of the mechanisms of the legal system's functioning and contributes to improving the quality of legislative drafting and the effectiveness of law enforcement. It is concluded that the stability and clarity of terms must be aligned with the needs of legal development, and that ensuring a balance between tradition and dynamism is a key condition for maintaining the substantive integrity and predictive capacity of the legal system.

Keywords: legal terminology, axiology of law, value, language of law, rule of law, formal certainty, interpretation, legal culture, law enforcement.

Постановка проблеми. Правнича термінологія виступає ключовим елементом функціонування правової системи суспільства. Її основною метою є налагодженні юридичної комунікації, у межах якої здійснюється передача нормативно значущої інформації, формування праворозуміння та забезпечення функціонування правової системи як структуровано-ціннісного утворення.

Важливим завданням сучасної науки виступає правничої термінології виступає чітке визначення аксіологічних вимірів її функціонування. Значущість цього полягає у том, що її аксіологічні виміри виявляють себе в епістемічних, нормативних, культурних і соціальних характеристиках терміну. Саме з'ясування цих особливостей дозволяє осмислити правничу термінологію не лише як засіб фіксації правових явищ, а як складну систему значень, що відтворює правові цінності суспільства.

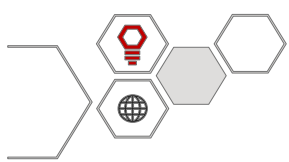

У правовій державі питання дослідження аксіології правничої термінології необхідно для забезпечення ефективного правозастосування, розвитку доктрини та впорядкування правового простору. Актуальність цієї проблематики посилюється також динамікою розвитку правових систем, глобалізаційними процесами, зміною соціальних орієнтирів і трансформацією правової свідомості, що прямо впливає на змістове наповнення правничої термінології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню аксіології права присвячено значну кількість наукових розвідок. Зокрема, Х. Габаковська [1], присвятила своє дослідження аксіологічній природі права. І. Кравцов [2] здійснив класифікацію правових цінностей у філософії. Л. Марусяк [3] дослідив цивільно-правові принципи крізь призму аксіологічного підходу. А. Пукас [4] звернув увагу на аксіологічні аспекти довіри до суду.

Правнича термінологія розглядалася у працях багатьох дослідників. Н. Артикуца [5] комплексно дослідила сучасний стан юридичного термінознавства в Україні. С. Головатий [6] дослідив як зміни в правничій термінології змінили спосіб, яким працюють юристи в Україні. Г. Довгополова [7] проаналізувала джерела формування правничої термінології. О. Мовчан [8] дослідила українську юридичну термінологію. Водночас, незважаючи на ряд досліджень, що присвячені як аксіології права, так і правничій термінології, комплексного дослідження аксіологічних вимірів функціонування правничої термінології не проводилося, що зумовлює необхідність теоретичного осмислення цієї проблематики.

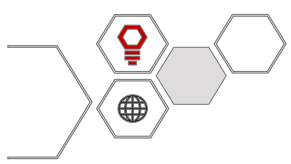
Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Одним із малодосліджених, але важливих аспектів мови права є юридична термінологія, від точності, ясності та зрозумілості якої залежить стан мови права в цілому. Аксіологічний підхід до розуміння правничої термінології

зкладає концептуальні рамки дослідження, які дозволяють виявити зміст і способи функціонування правових термінів у їхньому соціокультурному контексті. Встановлення аксіологічних вимірів функціонування правничої термінології передбачає дослідження не лише внутрішньої структури терміну, але й зовнішніх нормативних, соціальних та культурних чинників, які впливають на його смислове навантаження.

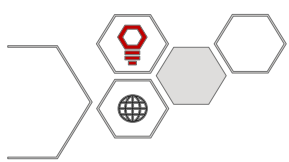
Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження виступає теоретичний аналіз аксіологічних вимірів функціонування правничої термінології. Зважаючи на поставлену мету, поставлено наступні завдання: 1) проаналізувати аксіологічну природу правничої термінології, зосередивши увагу на тому, яким чином вона відображає систему правових і загальнолюдських цінностей; 2) визначити особливості впливу правничої термінології на рівень правової визначеності; 3) обґрунтувати роль правничої термінології як системоутворюючого елемента аксіології права; 4) дослідити динаміку розвитку правничої термінології.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи аксіологічні виміри функціонування правничої термінології, в першу чергу, варто зауважити, що під терміном «аксіологія» (від грецького *axia* - цінність і *logos* - слово, вчення) розуміється «вчення про цінності, їх походження, сутність, функції, типи та види» [9, с. 34]. У ширшому значенні його розуміють як «розділ філософського знання, орієнтований на вирішення проблеми обґрунтування загальнозначущого теоретичного знання та практичної моральної дії» [9, с. 34]. У працях, присвячених аксіології права, наголошується на багатовимірності ціннісної природи правових явищ. Право з аксіологічної точки зору - це «не лише необхідний засіб соціального регулювання, але і соціальна цінність, соціальне благо» [9, с. 38]. У енциклопедії сучасної України зазначено, що «аксіологія права - це вчення

про цінність права» [10]. Статус цінностей в праві можуть отримати різні факти та явища: матеріальні предмети і блага, існуючі суспільні відносини, людські вчинки, певні вольові феномени (мотиви, внутрішні побудження), ідеї, цілі, соціальні структури. Вони є правовими цінностями, оскільки лежать в основі права і правового порядку, виступають в якості ідеального обґрунтування норм права, закріплюються і оберігаються правовими нормами, складають ціль права та правових інститутів. В якості ідеалів вони пронизують суспільну правосвідомість і стають основним базисом права. Такими цінностями є свобода, рівність, справедливість, добро, благо та інші. Поряд з ними існують і специфічні правові цінності, такі як ідея права, норма, закон, порядок [11, с. 64]. Це підкреслює, що будь-яке правове явище слід осмислювати крізь призму ціннісних підстав, які зумовлюють його природу та соціальну функцію. Правнича термінологія не є винятком, адже вона відіграє роль вихідного матеріалу, будучи орієнтиром для правотворчого процесу та процесу реалізації норм права, засобом накопичення знань у юриспруденції. Це відбувається завдяки правовим дефініціям термінів, в яких розкриваються найбільш істотні властивості понять [12, с. 11]. Такий підхід дозволяє розглядати правничий термін не як ізольовану мовну одиницю, а як базовий елемент правової системи, зміст якого зумовлений певною системою правових і соціальних цінностей.

М. Любченко у монографії стосовно правничої термінології зазначає: «юридична термінологія - це система юридичних термінів, кожен з яких слугує основною одиницею юридичного тексту, є словом або словосполученням, яке виступає узагальненим найменуванням певного правового поняття або поняття, яке не є правовим, але в результаті функціонування у сфері юриспруденції набуває специфічних змістовних відтінків, вводиться в обіг юридичною наукою або законодавцем, характеризується емоційною нейтральністю та відносною стійкістю» [13, с.

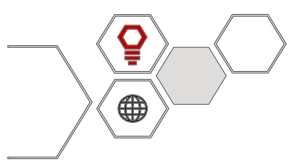

236]. Це визначення важливе для аксіологічного аналізу, оскільки воно демонструє, що термін формується в контексті певних ціннісних орієнтирів. Ці орієнтири впливають на його значення та функціональність. Цінність правничої термінології виявляється як у її походженні, так і в її ролі у правозастосуванні.

О. Бандура наголошує, що «правові цінності право створює для впровадження загальнолюдських цінностей у суспільне життя - правопорядок, права людини, правосвідомість, норми права тощо» [14, с. 54]. Тобто, правові цінності відображаються у тексті права. Це означає, що будь-який аналіз правових цінностей неможливий без аналізу правничої термінології, яка є вираженням цих цінностей. Отже, правнича термінологія є не просто мовною оболонкою права, а системоутворюючим елементом його аксіології.

О. Костюкевич дотримується думки, що правозастосування неможливе без опори на систему правових цінностей, оскільки саме вони визначають орієнтири тлумачення для належного застосування норм права [15]. Це твердження стосується правничої термінології. На підтвердження цього, ми можемо зауважити, що термін виступає первинною одиницею тлумачення норми і, водночас, носієм її ціннісної спрямованості. Тому в процесі правозастосування ціннісний вимір терміну фактично визначає межі правової аргументації.

Як зазначає Н. Яцишин, «інтенсивність розвитку юридичної термінології протягом останніх десятиліть, що пов'язано з інтернаціоналізацією і глобалізацією світового розвитку, з іншого боку – становлення і виділення окремої мовознавчої галузі – юридичної лінгвістики, у лоні якої зосереджені сьогодні усі наукові розробки актуальних проблем юридичної термінології» [16, с. 222]. Це означає, що правничі терміни не є довільними мовними утвореннями, а виступають результатом історично

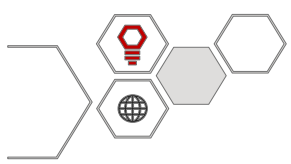
зумовленого процесу розвитку правових цінностей. Отже, кожен термін містить у собі відображення еволюції права та зміни ціннісних орієнтирів суспільства.

Важливим аспектом аксіологічного аналізу є також взаємодія між стабільністю та динамізмом правничої термінології. Маємо констатувати, що, по-перше, правничі терміни мають забезпечувати стабільність правового регулювання, по-друге - вони змінюються під впливом трансформації правових цінностей.

Окремої уваги потребує питання точності правничих термінів як аксіологічної категорії. У цьому аспекті, термін виступає як інструмент забезпечення правової/формальної визначеності, яка є однією з ключових правових цінностей. Недостатня точність термінології може призводити до правової невизначеності, що підриває довіру до правової системи та ускладнює її функціонування.

Н. Шеремета акцентує увагу на процесах формування правничої термінології в українській мові. Зокрема, зазначається, що «правнича термінологія української мови формується шляхом мобілізації внутрішніх словотворчих ресурсів, а також збагатила його іншомовними правовими термінами й терміноелементами, зокрема інтернаціональними» [17]. Це твердження дозволяє розглядати термінологію як продукт взаємодії мовної системи та соціально-правового середовища, що безпосередньо впливає на її аксіологічний зміст.

Слід також зосередити увагу на тому, що однією з важливих проблем правничої термінології є складність її сприйняття та інтерпретації. Як зазначає Г. Власова, «зрозумілість юридичної термінології є невід'ємною складовою ефективного правозастосування та забезпечення правової обізнаності громадян. Спрощення складної юридичної мови й адаптація термінів до загальнодоступного рівня дають змогу знизити рівень правової

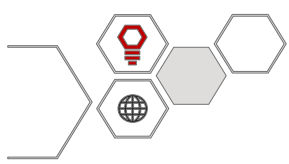
ізолюваності та забезпечити кращу взаємодію громадян із правовими інститутами. Важливою є не лише простота мови, а й її точність, що забезпечує захист прав людини, не знижуючи юридичної сили норм» [18, с. 19]. Це твердження має безпосередній аксіологічний зміст, оскільки розуміння права є однією з базових цінностей, закріплених у сучасних демократичних державах.

Важливим викликом є також вплив цифровізації та технологічного розвитку на правничу термінологію. Поява нових сфер правового регулювання - кіберправа, штучного інтелекту, цифрових платформ також вимагає формування нової правничої термінології. У цьому контексті, аксіологічний підхід дозволяє розглядати нові терміни не лише як технічні інновації, але й як носії нових правових цінностей, пов'язаних із цифровою свободою, приватністю, інформаційною безпекою.

Особливе значення має питання гармонізації української правничої термінології з європейським правом. У цьому процесі відбувається адаптація національних термінів до міжнародних правових категорій, що іноді супроводжується семантичними змінами та переосмисленням їхнього змісту.

Важливим аспектом є також роль правничої термінології у формуванні правової свідомості. Терміни, що використовуються у законодавстві, судовій практиці та правничій доктрині, впливають на те, як суспільство сприймає право і його цінності. Таким чином, термінологія виконує не лише регулятивну, але й виховну функцію, формуючи уявлення про справедливість, законність та правопорядок.

Узагальнюючи, слід зазначити, що системний аксіологічний вимір правничої термінології в українському правопорядку відображає складну взаємодію історичних, культурних, правових та мовних чинників. Термінологія виступає як динамічна система, що постійно адаптується до

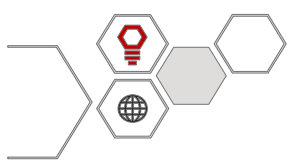

змін у правовій системі та, водночас, забезпечує її стабільність через закріплення базових правових цінностей.

Висновки. Аксіологічні виміри функціонування правничої термінології дають змогу глибоко осмислити її зміст, призначення та місце у структурі права. Правнича термінологія відображає систему правових і загальнолюдських цінностей, яка історично склалася в конкретному суспільстві. Саме тому правничий термін набуває значення не лише як засіб номінації правового поняття, але і як носій певного аксіологічного змісту. Це відбувається завдяки тому, що правнича термінологія постає як інструмент впорядкування правової реальності та одночасно як її концептуальне відображення. Нечіткість термінології здатна трансформувати аксіологічну структуру норми, спричиняючи ризики правової невизначеності й викривлення змісту права.

Динаміка розвитку правничої термінології демонструє, що вона є продуктом постійної взаємодії правових традицій, мовних ресурсів та змін у системі соціальних цінностей. Глобалізаційні процеси, інтернаціоналізація права, формування юридичної лінгвістики як окремого напрямку знань сприяють її збагаченню та структурному оновленню, водночас зберігаючи потребу в термінологічній стабільності, необхідній для сталого правового регулювання. Саме в балансі між стабільністю та динамізмом проявляється аксіологічна природа термінології, яка поєднує традицію і розвиток, нормативність і смислову гнучкість.

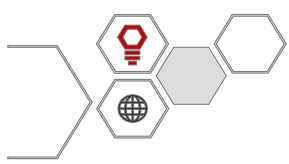
Наостанок, можна зазначити, що правнича термінологія є ключовим системоутворюючим елементом аксіології права. Вона не лише передає ціннісні орієнтири правової системи, але й активно формує їх, забезпечуючи смислову однозначність правових конструкцій. Її аксіологічний аналіз відкриває можливості для глибшого розуміння механізмів функціонування

сучасного права, підвищення якості законодавчої техніки та оптимізації правозастосування.

Список використаних джерел

1. Габаковська Х. Аксіологічна природа права: теоретико-пізнавальний підхід. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки*. 2017. № 865. С. 67-72.
2. Кравцов І. В. Класифікація правових цінностей та її значення для правової теорії і практики. *Наукові записки НаУКМА. Серія : Юридичні науки*. 2017. Т. 200. С. 51–55.
3. Марусяк Л. О. Аксіологія принципів цивільного права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №3. С. 106-109. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/25>.
4. Пукас А. Правова аксіологія і довіра до суду в контексті динаміки суспільних процесів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. Вип. 2. Ч. 3. С. 238-244. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.3.33>.
5. Артикуца Н. В. Юридичне термінознавство в Україні: сучасний стан, основні напрями та перспективи розвитку. *Термінологічний вісник*. 2019. Вип. 5. С. 6-17.
6. Головатий С. П. Щодо мови правничої. Студії. Зібране. Словники. Документи. Київ : Наш Формат, 2024 1016 с.
7. Довгополова Г. Г. Джерела формування правничої термінології в європейському дискурсі: сутність та особливості правничих термінів. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. № 16. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15079872>.
8. Мовчан О. В. Юридична термінологія української мови. *Європейський правничий часопис*. 2025. Вип. 9. С. 11-16. DOI: 10.36919/3041-1149(Print).9.2025.11-16.

9. Онтологія, аксіологія, антропологія, гносеологія філософсько-правових вчень : навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Кузьменка. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2015. 246 с.

10. Рабінович П. М. Аксіологія права. *Енциклопедія Сучасної України*: електронна версія / редкол.: І. М. Дзюба та ін. ; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. URL: <https://esu.com.ua/article-43501> (дата звернення: 21.05.2026).

11. Подковенко Т. Аксіологічні основи права. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід* : зб. тез IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 13–14 трав. 2022 р.). Тернопіль : Вектор ; ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 63–65.

12. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2012. 20 с.

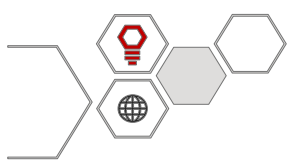
13. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види : монографія. Харків : Права людини, 2015. 280 с.

14. Бандура О. О. Аксіологія права як складова філософії права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2015. № 1–2 (Т. 10). С. 45–55.

15. Костюкевич О. К. Аксіологічні засади правозастосування: соціальна, моральна, культурна та інтелектуально-інструментальна цінність у сучасному правопорядку. *Український політико-правовий дискурс*. 2026. № 22. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19755985>.

16. Яцишин Н. П. Юридична термінологія як об'єкт мовознавчих досліджень. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2011. № 6. Ч. 2. С. 219–222.

17. Шеремета Н. Правнича термінологія української мови та процеси творення. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2013. № 765. С. 120–123.

18. Власова Г. П. Зрозумілість юридичної термінології та спрощення її складності сприйняття. *Європейський правничий часопис*. 2025. Вип. 6–7. С. 13–21. DOI: [https://doi.org/10.36919/3041-1149\(Print\).6-7.2025.13-21](https://doi.org/10.36919/3041-1149(Print).6-7.2025.13-21).